

Pārskats par skaidrās naudas apriti un pieejamību Latvijā

Latvijas Bankas Naudas apgrozības pārvalde

Dati par centrālās bankas emitēto skaidro naudu – banknotēm un monētām – ļauj labāk izprast vairākus nozīmīgus tautsaimniecības attīstības aspektus. Šajā pārskatā sniegta informācija par skaidrās naudas tīro emisiju¹, kā arī skaidrās naudas pieejamību – bankomātu u. c. skaidrās naudas izmaksas vietu skaitu un izvietojumu.

Pārskats tiek publicēts divas reizes gadā – pusgada un gada skatījumā. Šajā pārskatā analizētas skaidrās naudas aprites un pieejamības tendences 2024. gada sešos mēnešos (turpmāk arī – pārskata periods) salīdzinājumā ar iepriekšējiem periodiem.

Svarīgākais īsumā:

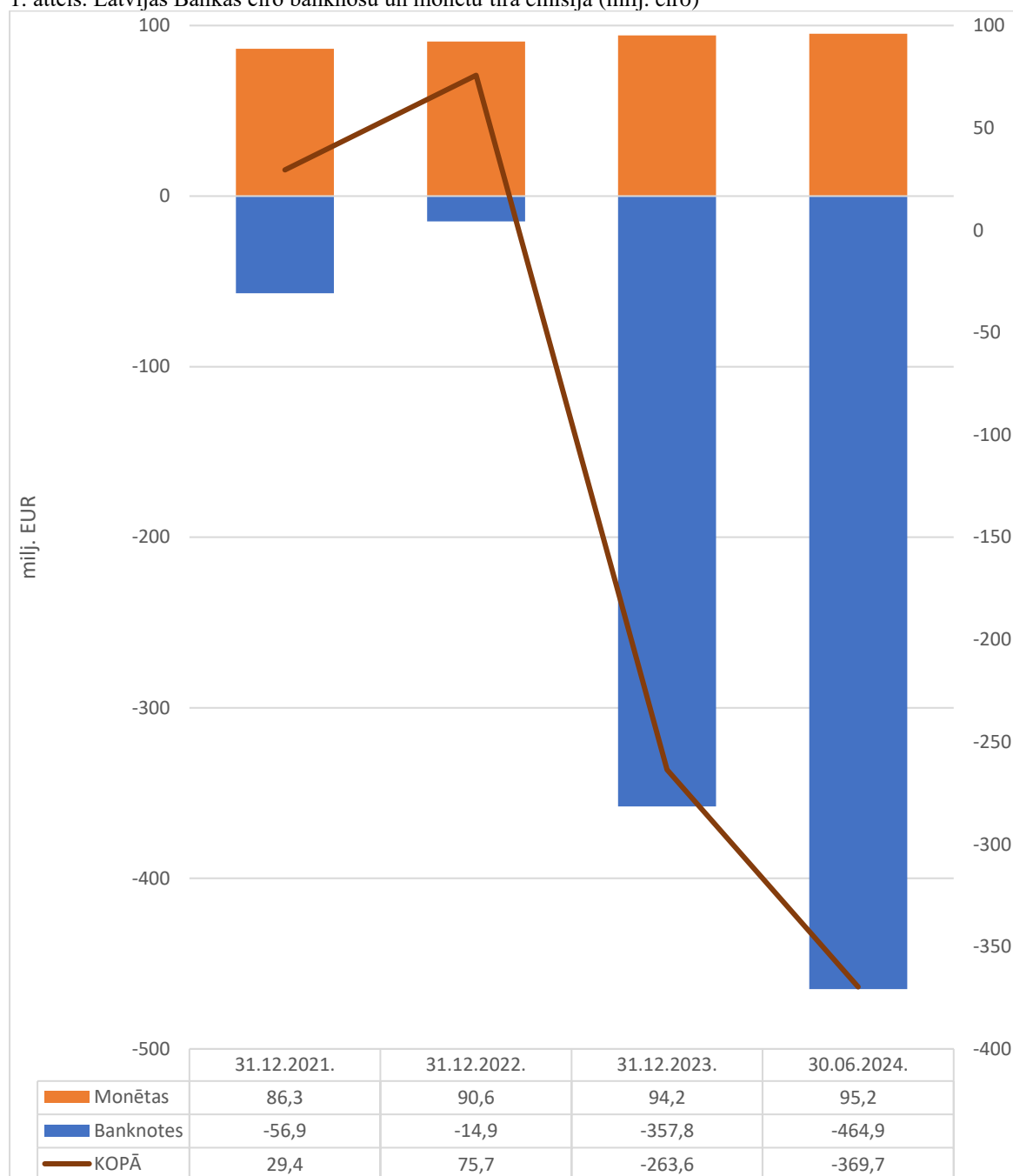
- Latvijas Bankas eiro banknošu un monētu tīrā emisija pārskata perioda beigās salīdzinājumā ar 2023. gada decembra beigām samazinājusies;
- centrālās bankas neto emitēto eiro banknošu skaits pārskata perioda beigās salīdzinājumā ar 2023. gada decembra beigām nedaudz palielinājies;
- skaidrās naudas nodrošināšanai pārskata perioda beigās Latvijas iedzīvotājiem bija pieejami 866 bankomāti;
- kredītiestāžu bankomātu tīkla kopējais pārklājums pārskata perioda beigās nodrošināja, ka 99% Latvijas iedzīvotāju bankomāts ir pieejams ne tālāk kā 20 kilometru attālumā.

Skaidrās naudas emisija

Latvijas Bankas eiro banknošu tīrā emisija samazinājās no (–357.8 milj. eiro) 2023. gada beigās līdz (–464.9 milj. eiro) 2024. gada jūnija beigās. Savukārt Latvijas Bankas eiro monētu tīrā emisija palielinājās no 94.2 milj. eiro 2023. gada beigās līdz 95.2 milj. eiro 2024. gada jūnija beigās. Tādējādi pārskata perioda beigās Latvijas Bankas eiro banknošu un monētu tīrā emisija bija negatīva (–369.7 milj. eiro) (sk. 1. att.).

¹ Tīrā emisija ir visas izmaksātās banknotes vai monētas, atskaitot visas centrālajā bankā iemaksātās banknotes vai monētas noteiktā laika periodā (t. i., starpība starp centrālās bankas apgrozībā laistajām un saņemtajām naudas zīmēm). Rādītājs parasti tiek aprēķināts par situāciju konkrētā datumā vai par noteiktu laika periodu.

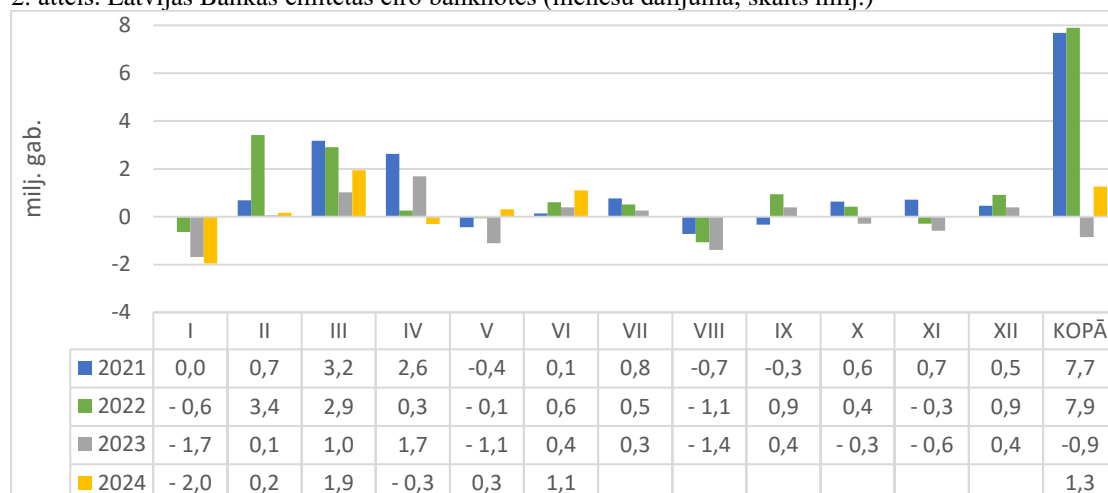
1. attēls. Latvijas Bankas eiro banknošu un monētu tīrā emisija (milj. eiro)



Banknošu emisija

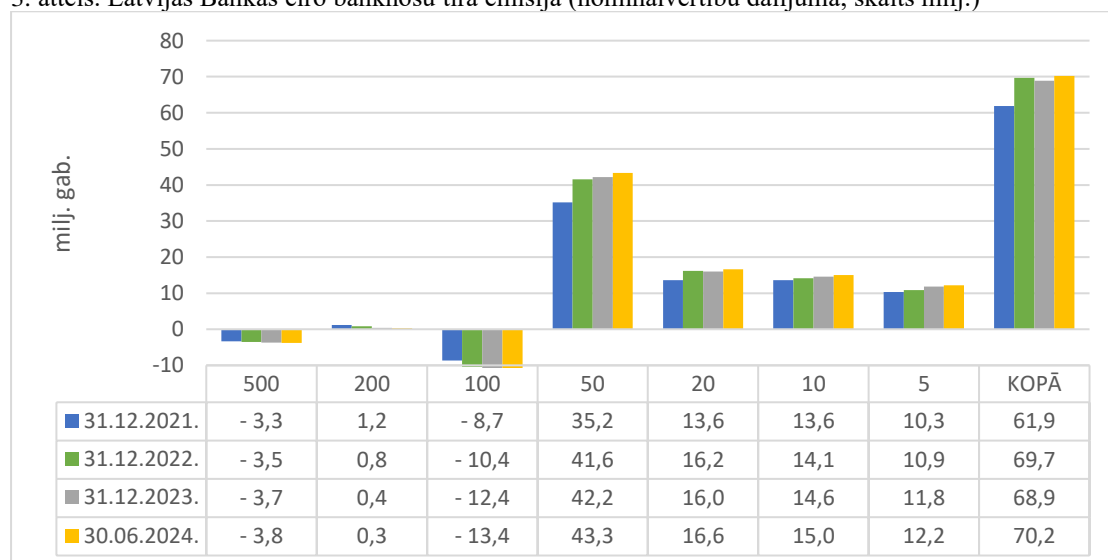
Pārskata periodā Latvijas Banka emitēja 1.3 milj. banknošu (sk. 2. att.), kas ir ievērojami vairāk nekā 2023. gadā.

2. attēls. Latvijas Bankas emitētās eiro banknotes (mēnešu dalījumā; skaits milj.)



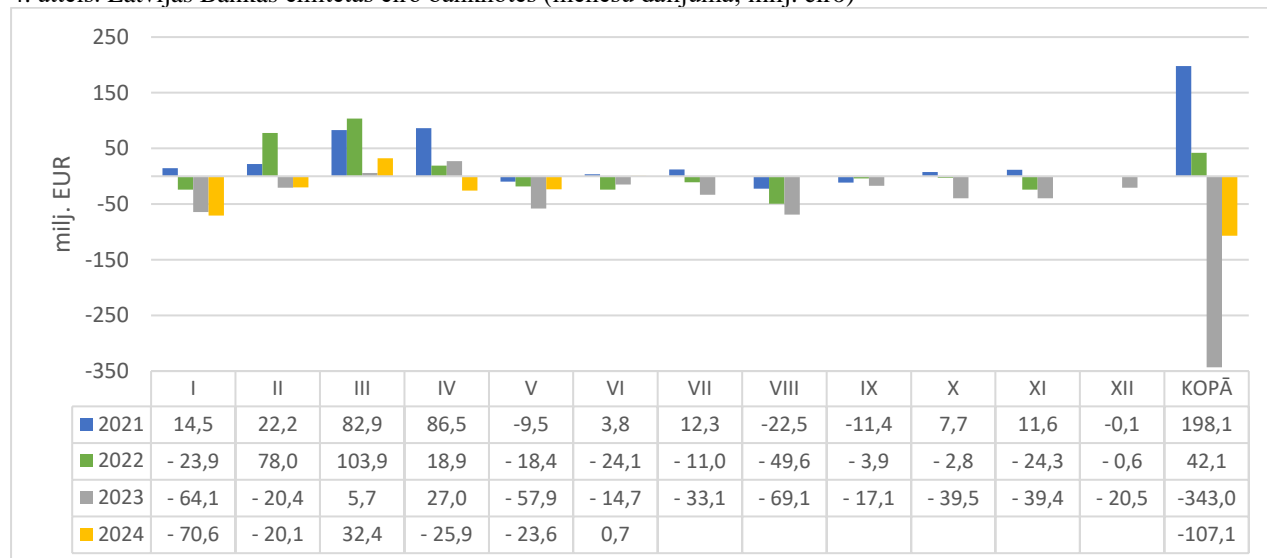
Latvijas Bankas eiro banknošu tīrā emisija skaita ziņā (sk. 3. att.) pārskata perioda beigās salīdzinājumā ar 2023. gada decembra beigām bija palielinājusies par 1.8% (līdz 70.2 milj. banknošu). Visvairāk no Latvijas Bankas emitētajām eiro banknotēm apgrozībā 2024. gada jūnija beigās bija 50 eiro un 20 eiro banknotes (attiecīgi 43.3 milj. un 16.6 milj. banknošu).

3. attēls. Latvijas Bankas eiro banknošu tīrā emisija (nominālvērtību dalījumā; skaits milj.)



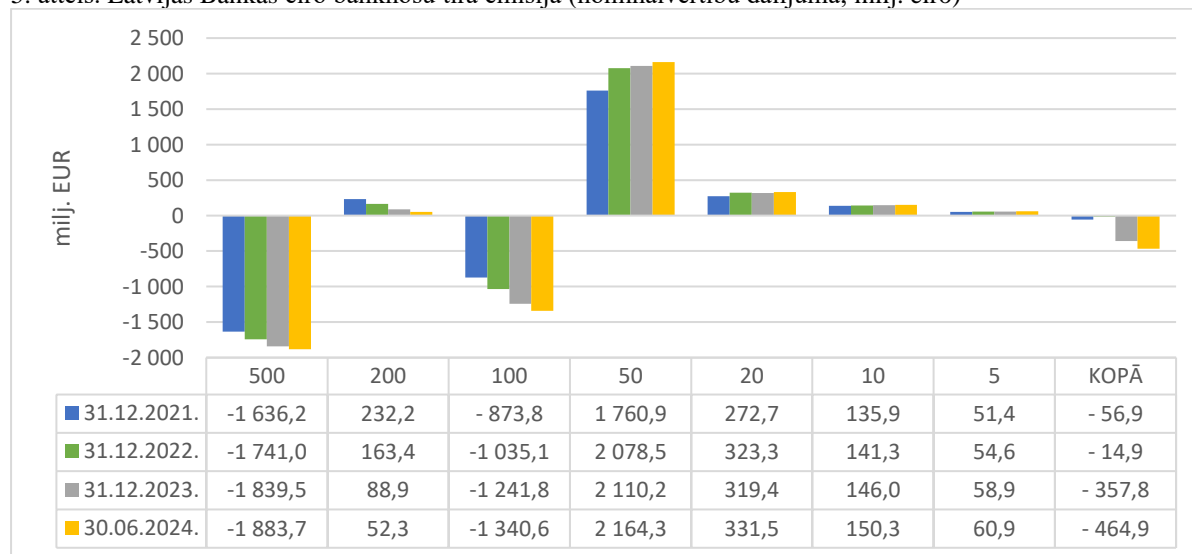
Euro banknošu emisija pārskata periodā bija negatīva (sk. 4. att.). Pārskata periodā Latvijas Banka emitēja eiro banknotes (-107.1 milj. eiro) vērtībā. Tas nozīmē, ka 2024. gada sešos mēnešos nominālvērtību summas ziņā banknotes vairāk ir atgriezušās Latvijā nekā tikušas izmaksātas.

4. attēls. Latvijas Bankas emitētās eiro banknotes (mēnešu dalījumā; milj. eiro)



Pārskata periodā samazinājās Latvijas Bankas eiro banknošu tīrā emisija (sk. 5. att.), ko ietekmēja 500 eiro, 200 eiro un 100 eiro banknošu negatīvā emisija, tāpēc 2024. gada jūnija beigās Latvijas Bankas eiro banknošu tīrā emisija joprojām bija negatīva.

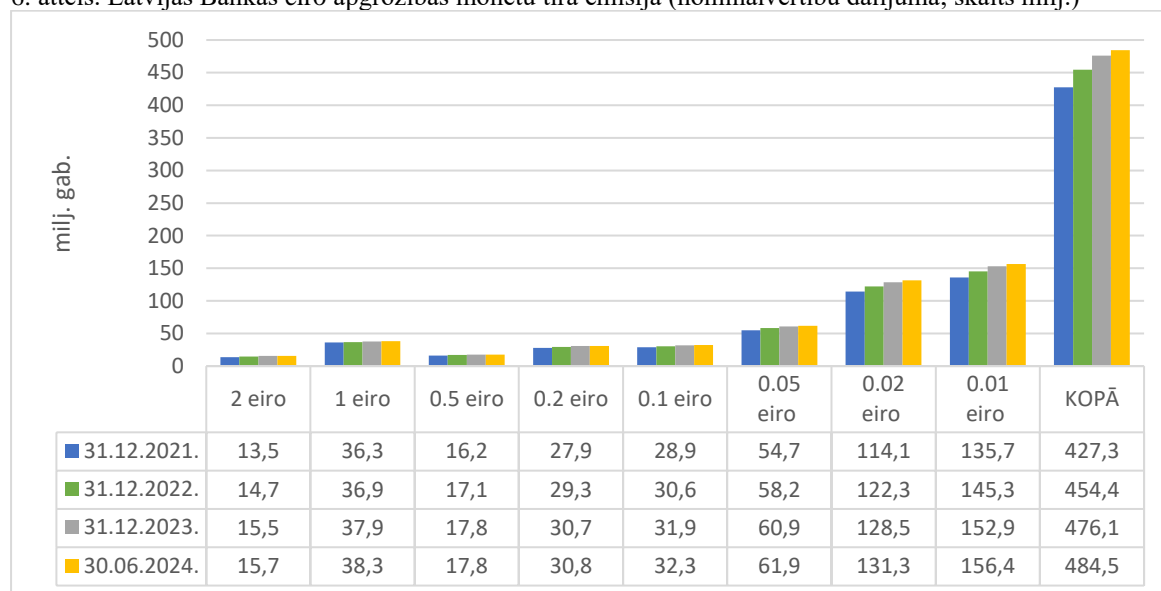
5. attēls. Latvijas Bankas eiro banknošu tīrā emisija (nominālvērtību dalījumā; milj. eiro)



Monētu emisija

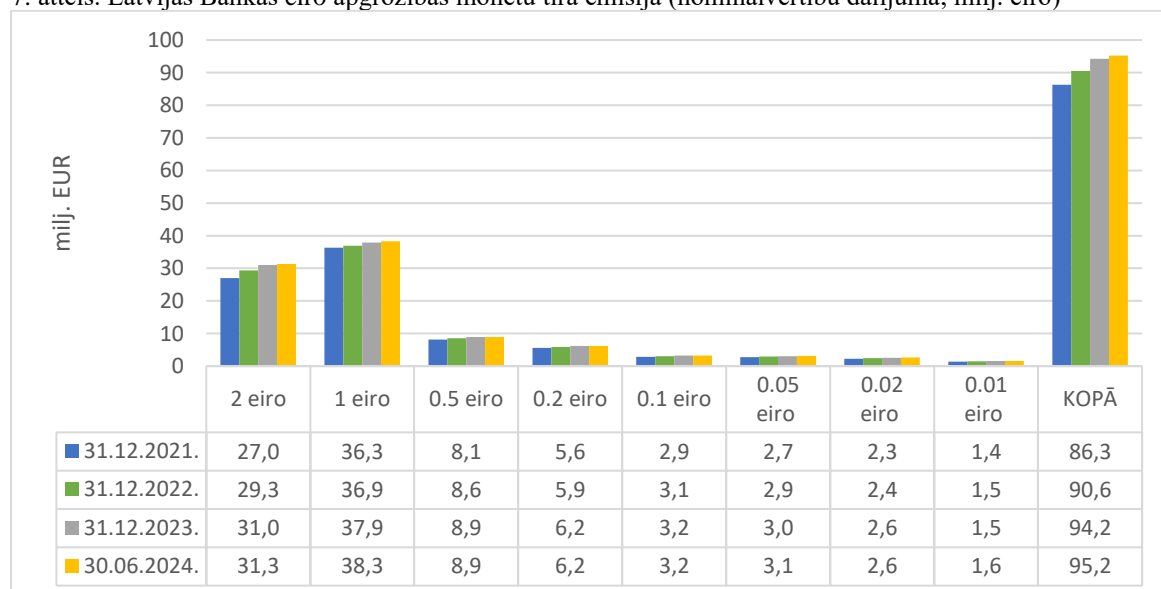
Eiro apgrozības monētu tīrā emisija pārskata perioda beigās salīdzinājumā ar 2023. gada beigām bija palielinājusies par 8.4 milj. monētu jeb 1.8% (sk. 6. att.). Pieauga visu nominālvērtību monētu emisija.

6. attēls. Latvijas Bankas euro apgrozības monētu tīrā emisija (nominālvērtību dalījumā; skaits milj.)



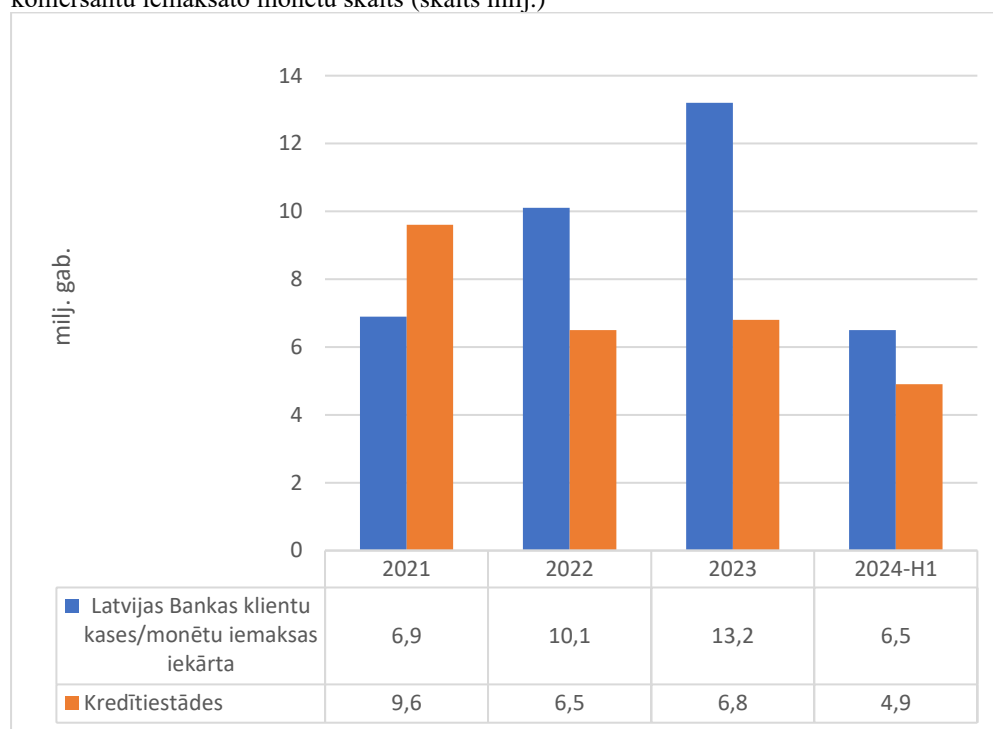
Pārskata periodā salīdzinājumā ar 2023. gada beigām par 1.0 milj. euro palielinājās Latvijas Bankas euro apgrozības monētu tīrā emisija (sk. 7. att.) – galvenokārt saistībā ar pozitīvo 1 euro un 2 euro monētu emisiju.

7. attēls. Latvijas Bankas euro apgrozības monētu tīrā emisija (nominālvērtību dalījumā; milj. euro)



Naudas zīmju apstrādes procesu automatizācijas un pilnveides ietvaros Latvijas Bankas Rīgas filiālē ir uzstādītas monētu iemaksas pašapkalpošanās iekārtas. Pārskata periodā, izmantojot uzstādītās monētu iemaksas iekārtas un Latvijas Bankas klientu kases, iemaksāti 6.5 milj. monētu. (sk. 8. att.).

8. attēls. Latvijas Bankas klientu kasēs/monētu iemaksas iekārtās un kredītiestāžu un to pilnvaroto komersantu iemaksāto monētu skaits (skaits milj.)



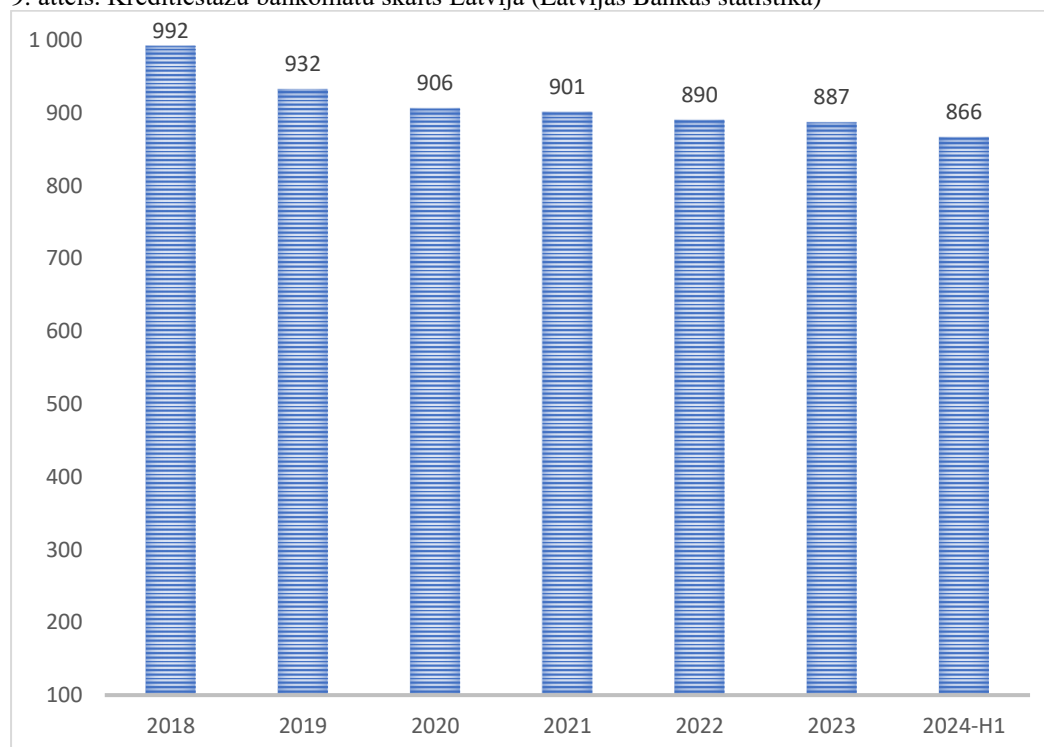
Skaidrās naudas pieejamība

Skaidrā nauda ir nozīmīgs maksāšanas, kā arī uzkrājumu veidošanas līdzeklis. Piekļuves skaidrajai naudai avoti ir kredītiestāžu bankomāti, kredītiestāžu filiāles, VAS "Latvijas Pasts" nodrošinātie skaidrās naudas pakalpojumi un skaidrās naudas izmaksa pie tirgotāja jeb *cash-back* pakalpojums.

Galvenais skaidrās naudas pieejamības nodrošināšanas avots ir kredītiestāžu bankomāti. Ņemot vērā, ka to skaits pēdējos gados pakāpeniski samazinās (sk. 9. att.), Latvijas Banka sadarbībā ar AS "Citadele banka", AS "SEB banka", "Swedbank" AS, Luminor Bank AS Latvijas filiāli un Latvijas Finanšu nozares asociāciju 2023. gada beigās ar nelielām pārmaiņām nosacījumos vienojās turpināt sadarbības memoranda par skaidrās naudas pieejamības nodrošināšanu Latvijas iedzīvotājiem darbību. Memoranda galvenais mērķis ir nodrošināt skaidrās naudas pieejamību iedzīvotājiem visā Latvijas teritorijā, t. i.:

- līdz 2025. gada 1. janvārim saglabāt esošo bankomātu tīklu, nesamazinot bankomātu skaitu vairāk par 5%;
- veidojot bankomātu tīklu, kopumā ievērot ne vairāk kā 20 kilometru attālumu taisnā līnijā līdz tuvākajam bankomātam no jebkuras vietas Latvijā 99% Latvijas iedzīvotāju;
- noteikt atbilstošu bankomātu faktiskās pieejamības laiku patērētāju interesēs (katru dienu vismaz 12 stundu).

9. attēls. Kredītiestāžu bankomātu skaits Latvijā (Latvijas Bankas statistika)



Kredītiestāžu bankomātu tīkla kopējais pārklājums nodrošina, ka 99% Latvijas iedzīvotāju bankomāts ir pieejams ne vairāk kā 20 kilometru attālumā. Latvijas Banka sadarbībā ar citiem finanšu sektora dalībniekiem turpinās veikt pasākumus skaidrās

naudas pieejamības nodrošināšanai, ņemot vērā, ka skaidrās naudas pieejamība ir arī ekonomiskās drošības jautājums.

Lai skaidrās naudas pieejamību valstī nodrošinātu ilgtermiņā, 2023. gadā tika izstrādāti grozījumi "Kredītiestāžu likumā" (turpmāk - Likumprojekts). Likumprojektā definētas tās kredītiestādes, kurām ir būtiska nozīme skaidrās naudas pieejamības nodrošināšanā Latvijā un uz kurām attiecas pienākums nodrošināt atbilstošus skaidrās naudas pakalpojumus saviem klientiem, vienlaikus paredzot sankcijas par uzlikto pienākumu neatbilstošu izpildi. Likumprojektā ietverts pilnvarojums Latvijas Bankai izdot noteikumus, kuros ietvertas skaidrās naudas izmaksas pakalpojuma prasības kredītiestādēm, proti:

- pienākums nodrošināt no jebkuras vietas Latvijas teritorijā vismaz vienu bankomātu atbilstoši Latvijas Bankas noteiktajam attālumam;
- pienākums nodrošināt minimālo bankomātu skaitu Latvijas teritorijā;
- pienākums nodrošināt skaidrās naudas izmaksas pakalpojuma pieejamību minimālajā bankomātu darba laikā;
- pienākums nodrošināt Latvijas Bankas noteikto skaidrās naudas izmaksas pakalpojuma limitu.